

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. XVII. Ritus & usus Antiphonae, quae Communio nuncupatur.
Orationes sacerdotis ante communionem. Ejus dandae & accipiendae
diversa consuetudo. Quotidiana Veterum communio. Ea ad Clerum, tum
ad ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

historia arcana Justinianum & Theodoram infaussto omine imperium suscepisse refert eâ die, quâ nulli pacem & salutem dicere fas erat. Signum igitur mutuae dilectionis & pacis erat osculum inter Christianos, à quo procul aberat omnis suspicio impuri affectus. Commendant ejus sanctitatem Clemens Alexandrinus *lib. 3. Pedagog. cap. 11.* & Athenagoras circa finem Apologiae. Aptissimè autem & eleganter Chrysostomus *hom. 30. in epist. 2. ad Cor.* agens de osculo, quod communioni praemittitur, „ De hoc, inquit, sancto osculo aliud quoque afferri potest. „ Templum Christi sumus: Itaque templi vestibula & aditum osculamur, cum alii alios osculamur. Neque enim vulgari quodam honore, os nostrum afficitur, cum corpus Dominicum excipit: eâque praesertim de causa tum mutua, oscula jungimus. Veteri tandem simplicitate in malitiam degenerante subtractum paulatim est osculum, & ejus vice mos introductus porrigendi tabellam cum crucis vel Christi imagine, quam sequioris saeculi Scriptores *osculatorium* vocant, de quo vocabulo agit Spelmannus in Glossario. Hanc dum primùm Sacerdos, tum reliqui osculantur, eandem mutuam charitatem & fidem se habere testantur, quae olim per osculum indicabatur. Alii mutuo amplexu idem munus persolvunt. Osculum oris adhuc vigeat tempore Innocentii III. qui de eo loquitur *lib. 6. mysteriorum Missae cap. 5.* atque hinc inferre probabiliter possumus, osculi consuetudinem permanisse, donec à Fratribus Franciscanis plerique ritus Romanae Ecclesiae, ut *Lib. I. Cap. VII.* ostendimus, aut sublata aut immutata sunt.

CAPUT XVII.

Ritus & usus Antiphonae, quae Communicatio nuncupatur. Orationes Sacerdotis ante communionem. Ejus danda, & accipiendae diversa consuetudo. Quotidiana veterum communicatio. Ea ad Clerum, tum ad ministros altaris redacta. Olim Eucharistia manu excepta, domi servata, ad absentes missa, delata in itinere, custodita in Ecclesiis, defunctis consecrata. Hi mores an & quando desierint. Qui fuerint alicubi in communionem abusus. Modus, ordo, situs communicantium.

I. **P**ost osculum pacis suscipit Sacerdos sacra dona, quibus ipse refectus ea populo dispensat, & interim chorus cantat Antiphonam, quae idem communicatio dicitur, quia populo Communicante cantatur. Olim psalmus simul concini solebat cum *Gloria Patri*, atque ipsius antiphonae repetitio, ut tota actio communionis laude Dei personante perficeretur. *Sciendum est autem*, inquit Micrologus *cap. 18.* eandem antiphonam semper eundem psalmum cum introitu habere, si non habet proprium, ex quo sumpta videatur. Cujus rei exemplum habemus in Antiphonario Sancti Gregorii, & in antiquis Missalibus manu exaratis. Testatur Augustinus *libro 2. Retract. cap. 11.* hanc consuetudinem in Ecclesia Africana ipso vivente coepisse, ut hymni ad altare de Psalmorum libro dicerentur, cum populo oblatio sacra distribueretur. Ordo Romanus in prima descriptione Missae ejusdem ritus antiquitatem confirmat dicens: „ Mox ut Pontifex coepit communicare populum in Senatorio, statim Schola incipit antiphonam ad communionem, & psallunt usque dum communicatum omni populo, etiam in parte mulierum, redit in sedem, & reperito versu quiescunt. Pontifex verò contemplans populum communicatum esse, innuit per Subdiaconum primo Scholae, & ille resalutato eo dicit *Gloria Patri*, & *Sicut erat*, & Versum. Et finita antiphona surgit Pontifex cum Archidiacono, & veniens ad altare dat orationem ad complendum. Eundem morem vigere apud Aethiopes docet eorum Missa his verbis: „ Dum ministratur Sacramento populo, psallunt docti aliqua carmina, in honorem Sacramenti, & Sanctorum, quorum festa celebrantur, composita, quae populus reiterat canendo. Armenii quoque hymnos cantant & psalmos non solum tempore communionis, sed etiam cum eulogiae peracta synaxi distribuuntur. In Liturgia S. Jacobi, dum sacerdos oblata in partes dividit, cantantur Psalmi, *Dominus regit me. Benedicam Dominum in omni tempore. Exaltabo te Deus meus rex. Et Laudate Dominum omnes gentes.* Ante communionem ter dicit Sacerdos, *Domine non sum dignus*, qui versus in quibusdam antiquis Missalibus M. SS. reperitur, at in plerisque deest. Ejus usum commendat Origenes *hom. 5.* in diversa loca Evangelii: „ Quando, inquit, sanctum cibum, illudque incorruptum accipis epulum, quando vitae pane & poculo frueris, manducas & bibis corpus & sanguinem Domini, tunc Dominus sub tectum ingreditur. Et

„Et tu ergo humilians te ipsum imitare hunc
 „Centurionem & dicit: Domine non sum dig-
 „nus ut intres sub tectum meum. Chryso-
 „stomus item hom. de S. Thoma Apostolo exhor-
 „tans fideles ut puri accedant ad Dominum, ait,
 „Dicamus Redemptori nostro, Domine non
 „sum dignus, ut intres sub tectum animorum no-
 „strorum; quia tamen tu à nobis teneri vis, de
 „tua freti indulgentia ad te accedimus. Sunt & al-
 „iæ peculiare orationes à diversis Ecclesiis in suis
 „Missilibus præscriptæ à Sacerdote recitandæ an-
 „te communionem, quarum nonnullæ cum Ro-
 „manis ferè coincidunt, aliæ diversæ sunt. In Mis-
 „sali Romano M. S. quod mihi ostendit vir mul-
 „tæ eruditionis Camillus de Maximis Patriarcha
 „Hierosolymitanus, hæc indicitur, quam etiam
 „legi in Missali Sarisburicensi. „Deus pater, fons
 „& origo totius bonitatis, qui ductus miseri-
 „cordia Unigenitum tuum pro nobis ad infima
 „mundi descendere & carnem sumere voluisti,
 „quem ego indignus hic in manibus meis teneo,
 „te adoro, te glorifico, te tota mentis ac cordis
 „intentione laudo & precor, ut nos famulos
 „tuos non deferas, sed peccata nostra dimittas,
 „quatenus tibi soli vivo ac vero Deo puro corde
 „& casto corpore servire valeamus. *Tum imme-
 „diatè ante communionem:* „Ave in æternum san-
 „ctissima caro Christi, mihi tante omnia & super
 „omnia summa dulcedo. *Et ante sumptionem
 „sanguinis:* „Ave in æternum celestis potus mi-
 „hi ante omnia & super omnia summa dulcedo.

II. Dandæ verò & accipiendæ communionis
 diversæ olim fuerunt consuetudines, prout diver-
 sa locorum, temporum, gentiumque conditio
 exigebat. In primordiis Ecclesiæ certum est &
 exploratum, omnes fideles, quorum erat cor
 unum & anima una, quotidie perseverasse in
 communicatione fractionis panis, ut Acta Apo-
 stolorum restantur: nec ullus sacris Mysteriis
 interesse permittebatur, sicut alibi ostensum est,
 nisi qui offerre poterat, & de oblatis participa-
 re; quam consuetudinem diu perstitisse evidens
 est. Nam ex Justino *Apolog. 2.* ex constitutio-
 nibus Apostolicis *lib. 8. cap. 20.* ex Dionysio
cap. 3. eccl. hierarchiæ, & ex aliis constat, Ponti-
 ficem confectis mysteriis sumpsisse Eucharistiam
 & singulis præsentibus tradidisse sive per Dia-
 conos, sive per seipsum. Cyprianus *lib. de Ora-
 tione,* „Hunc panem, *inquit,* dari nobis quoti-
 „die postulamur, ne, qui in Christo sumus &
 „Eucharistiam quotidie ad cibum salutis ac-
 „cipimus, intercedente aliquo graviore delicto,

„dum abstenti & non communicantes à celesti
 „pane prohibemur, à Christi corpore separe-
 „mur. *Hieronymus epist. 50. ad Pammachium:*
 „Scio, *ait,* Romæ hanc esse consuetudinem, ut
 „fideles semper Christi corpus accipiant, quod
 „nec reprehendo, nec probo. Nec solum Ro-
 „mæ, sed etiam in Hispania eundem morem su-
 „mendi quotidie Eucharistiam eo tempore viguil-
 „se, *epist. 28. ad Lucinium Bæticum* affirmat. Augu-
 „stinus hac de re varias in Africa extitisse senten-
 „tias indicat *epist. 118. ad Januarium,* nec declarat
 „cui ipse adhæreat. Ambrosius *lib. 5. de Sacram.
 „cap. 4.* hortatur ad quodidianam communionem,
 „sic tamen vivendum monet, ut quotidie merea-
 „mur accipere. Ex quibus liquet initio quicun-
 „que in quibusdam Ecclesiis occidentalibus non-
 „dum abrogatum fuisse usum quotidie communi-
 „candi. Imò alicubi adeò invaluerat mos com-
 „municandi, quoties quis aderat Missæ, ut aliqui
 „existimarint, eum qui pluribus eadem die Missis
 „intererat, debere in singulis communicare. Quæ-
 „stionem ex occasione proponit & solvit Walfridus
 „Strabo propè finem *cap. 22.* his verbis „Quia
 „de communicandi varietate quædam præmisi-
 „mus, hoc addendum videretur, esse quosdam qui
 „semel in die communicare, etiam si pluribus in-
 „terfuerint Missis, pro dignitate Sacramento-
 „rum sufficere credant: esse verò alios, qui, sicut
 „in una, sic in omnibus quibus affuerint Missis
 „in die communicare velint. Quorum neutros
 „culpandos existimo, quia, sicut Augustinus
 „ait de his qui quotidie communicant, & illis
 „qui rariùs, istos reverentia sanctorum retra-
 „hit rerum, illos verò amor salubrium invitat
 „Sacramentorum. Nam & ipse sacerdos quo-
 „ties in die Missas facit, communicare non
 „omittit. Quod si non faciat, canonico est fe-
 „riendus iudicio. Hæc Walfridus, qui sæculo
 „nono vivebat. Citius autem in Oriente eorum,
 „qui sacris mysteriis intererant, communicatio desit:
 „nam Chrysostomus sapè, & aliquando Atha-
 „sius, atque alii Patres Græci de infrequentia
 „communicantium, ut superius dictum est, in
 „suis ad populum homiliis conqueruntur. Solidæ
 „tandem pietatis in aliqua provincia defectu eò
 „redacta res est, ut in concilio Turonensi II. sub
 „Leone III. *cap. 50.* sancitum fuerit, ut homi-
 „nes laici, si non frequentius, ter saltem in an-
 „no communicarent. Tam labente per univer-
 „sum orbem religionis studio, cum rarior indices
 „fieret usus communionis, in concilio Latera-
 „nensi sub Innocentio III. singulis fidelibus

mandatum est, ut, cum ad annos discretionis pervenerint, semel saltem in anno peccata sua confiteantur, & in Paschate sacra communione reficiantur. In Missa autem solemniter retenta est ab aliquibus Ecclesiis communio Ministrorum, quæ Romæ nunc permanet in insignioribus Basilicis, & ubi defierat, Apostolicæ venerationis decreto restituta est. Sapientissimo sanè consilio, ne in desuetudinem abeat antiquissimus Ecclesiæ ritus, sine quo vix possunt intelligi, quæ in Liturgiis orationibus quotidie recitantur.

III. Olim ante communionem clamabat Diaconus *Santa sanctis*; ac si diceret, Qui non est sanctus, non accedat. Eadem verba nunc etiam apud Græcos dicit sacerdos. Quæ verò sanctitas ad hoc requiritur, quæstio perplexa est ante aliquot annos excitata, de qua plures circumferuntur libelli, partium potius quam veritatis indagandæ studio conscripti. De lotionè manuum ante Missam, deque nitidis & mundis vestibus, quas sumere solebant ad hanc divinam mensam accessuri, egimus supra Cap. I. Ipsam autem Eucharistiam sumpturis, tabellæ quædam spongiâ perpolitæ à ministris apponebantur, veluti mensulæ, ut ex Chrysostomo & Athanasio observat Baron. *an. 57. n. 146.* quibus hodie lintamina successerunt, ut, si quid fortè deciderat, his excipiatur. At verò Sacerdos Sacramentum distribuens quid daret contestabatur dicens: *Corpus Christi*: & accipiens respondebat *Amen*, quæ voce verum illud esse profitebatur. Auctor Constitut. Apostolicarum lib. 8. c. 13. *Episcopus*, scopus tribuat oblationem dicens, *Corpus Christi*, & accipiens dicat, *Amen*, Diaconus verò tribuat calicem dicens, *Sanguis Christi*, poculum salutis, & bibens dicat, *Amen*. Cornelius Papa epist. ad Fabium Antiochenum apud Eusebium lib. 4. hist. eccl. c. 43. Novitiani mores & schisma describens, ait inter cætera eum quosdam communicasse, & ab illis juramentum exegisse, quod nunquam ad Cornelium revertentur. Tum subdit: *Et cum panem illum accipiens dicere debuisset Amen, dicit: Non revertar deinceps ad Cornelium.* Tertullianus *de spectac.* c. 25. eos reprehendit, qui ex ore, quo *Amen* in Sancta protulerant, testimonium gladiatorum reddebant. Ambrosius lib. 4. de Sacram. c. 5. *Dicit tibi sacerdos, Corpus Christi, & tu dicis Amen, id est verum.* Hieronymus epist. 62. ad Theophilum Alexandrinum: *Qua conscientia ad Eucharistiam accedam, & respondebo Amen? cum de charitate dubitem porrigen-*

tis? Augustinus lib. 12. contra Faustum c. 10. *Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus respondetur Amen.* Leo Magnus serm. 6. de Junio septimi mensis: *Sic sacra mensa communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate Corporis Christi & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur quod fide creditur, & frustra ab illis Amen respondetur, à quibus contra id quod accipitur, disputatur.* Sunt alia quamplurima Patrum testimonia, quæ in re clarissima coacervare inutile foret. Tempore Gregorii Magni sacerdos tradens Eucharistiam hac formula utebatur, ut in ejus vita scribit Joannes Diaconus l. 2. *Corpus Domini nostri Jesu Christi conservet animam tuam.* Auctor anonymus de Persica captivitate editus à Combefis: *Ut quid, inquit, his qui accedunt, ais, Corpus & sanguis Agni Dei quod tibi datur in remissionem peccatorum?* Alcuinus hanc formulam habet: *Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat te in vitam æternam.* Helgaldus in vita Roberti Regis Galliarum: *A dante, inquit, sacerdotem dicitur, Corpus Domini nostri Jesu Christi sit tibi salus animæ & corporis.* Ipsa quoque sacra communio antiquo ritu non ore excipi solebat, ut hodie fit, sed manu: quam qui susceperat ori reverenter admovebat. Suppetunt hac de re sanctorum Patrum Græcorum & Latinorum innumerabiles auctoritates; sed ne prolixior sim, modum in iis recensendis servabo. Tertulliano primus locus tribuendus est. Is lib. de Idololatria exclamans adversus Christianos ab idolis ad Ecclesias euntes, ingemit, *illos eas manus admoveere corpori Domini, quæ dæmoniis corpora conferunt, quæ scilicet idola gentibus fabricant. O manus præcidendæ!* Et in fine libri de baptismo agit de prima manuum cum fratribus apertione post lavacrum; utique ad accipiendam Eucharistiam. Clarius Magistro hunc ritum exprimit Cyprianus epist. 56. ad Thibaritanos: *Armamus & dexteram gladio spiritali, ut sacrificia funesta fortiter respuat, & Eucharistiæ memor, quæ Domini corpus accipit, ipsum complectatur.* Idem l. de lapsis: *Quod non statim Domini corpus inquinatis manibus accipiat, aut ore polluto Domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur. Et paulò post: Quisdam & ipse maculatus, sacrificio à Sacerdote celebrato, panem cum cæteris ausus est latenter accipere, Sanctum Domini edere & contrectare non potuit, cinerem ferre se apertis manibus*

invenit. Alia Cypriani testimonia affert Pame-
 lius *lib. 1. Liturgicorum*. Ambrosius apud Theo-
 doretum *lib. 5. hist. eccl. c. 17.* increpans Theodo-
 sium post eadem Theffalonicensem, „ Quomo-
 do, „ inquit, manus extendes injustæ cædis san-
 guine adhuc stillantes? Quomodo hujusmodi
 manibus Domini corpus accipies? Augustinus
lib. 2. contra literas Petilianæ cap. 23. „ Illum
 commemoro, „ *Optatum scilicet Gildonianum*
 „ *Donatistarum Episcopum*, qui vobiscum vixit,
 „ cui pacis osculum inter Sacramenta copulaba-
 tis, in cuius manibus Eucharistiam ponebatis,
 „ cui vicissim danti manus porrigebatis. Diony-
 sius Alexandrinus epist. ad Xystum Romanum
 Pontificem apud Eulebium *lib. 7. cap. 9.* agens de
 quodam ab hæreticis baptizato, qui reconciliatus
 Catholica Ecclesia ejus baptismum postulabat,
 ait: „ Ego eum, qui ad sacram mentam astiterit,
 „ & manus ad suscipiendum sacrum cibum por-
 rexerit, renovare non ausim. Basilius Magnus
 epist. 289. ad Cæsariam Patriciam, „ Nam & in
 ipsa Ecclesia sacerdos partem aliquam Eucha-
 ristiae in manus tradit, & illam apprehendit qui
 percipit cum omni libera potestate, atque ita
 suis propriis manibus eandem suo ori adnotam
 ingerit. Chrysofomus hom. 21. ad pop. Antioch.
 „ Cogita quid manu capias, & ipsam ab
 „ omni avaritia & rapina liberam conserva. Re-
 „ puta quod non tantum manu capias, verum &
 „ ori admoveas, & linguam custodi à contumelio-
 „ sis & turpibus verbis mundam. Idem hom. in
 recens baptizatos edita à Francisco Combefis:
 „ Tene manu donum, animo id quod est occul-
 „ tum. Manus teneat, & mens ista dicat, Deus
 „ meus & Dominus meus. Gregorius Antioche-
 nus orat. in diem sabbati sancti apud eundem:
 „ O coelorum rex, ne nos repellas, cum de tua fre-
 „ ti clementia scelestis manibus sacrum tuum
 „ corpus tenere ausi fuerimus. Sozomenus *lib. 8.*
 „ *cap. 5.* & Nicephorus *l. 13. c. 7.* narrant factum
 mulieris Macedonianæ, quæ Chrysofomo sacris
 operante, ut marito orthodoxo se fidei consortem
 probaret, Eucharistiam accepit, quam manu reti-
 nens tradidit ancillæ ab ea accipiens panem com-
 munem domo allatum. Sed dum ori adnotum
 dentibus contere conatur, in lapidem conver-
 sum sensit. Concilium Trullanum *can. 101.* illos
 reprehendit qui corpus Christi non manu exci-
 piebant, sed quibusdam instrumentis seu recepta-
 culis ex auro vel alia materia pretiosa comparatis:
 quod licet à religione profectum, ut ait Zo-
 naras in hujus canonis expositione, synodus tamen

improbavit: quia nulla res sensibilis ipso homine,
 ejusque manu præstantior est. Idem canon mo-
 dum præscribit, quo sacra dona excipienda erant,
 dicens: „ Si quis immaculati corporis particeps
 „ esse voluerit, & offerre se ad communionem,
 „ manus in crucis formam figurans sic accedat.
 Eandem manuum compositionem antea docue-
 rat Cyrillus Hierosol. Catech. 5. Myftagog.
 „ Accedens ad communionem non expansis ma-
 „ nuum volis accede, neque cum disjunctis digi-
 „ tis, sed sinistram veluti sedem quamdam subji-
 „ ciens dexteræ, quæ tantum Regem susceptura
 „ est, & concava manu suscipe corpus Christi di-
 „ cens Amen. Hunc ipsam ritum commendat
 Damascenus *lib. 4. orthod. fidei cap. 14.* „ Ar-
 „ denti cupiditate ad eum adeamus, manibusque
 „ in crucis formam compositis Crucifixi corpus
 „ suscipiamus. Eadem ætate qua Damascenus in
 Oriente, vixit Beda in Occidente, qui vitam
 Cednonis Monachi enarrans *lib. 4. hist. Anglica-
 nae cap. 24.* ait ipsum de hoc sæculo exiturum
 petuisse sibi offerri Eucharistiam, „ qua accepta
 „ in manu, interrogavit si omnes placidum erga
 „ se animum haberent; sicque se ecclesti mu-
 „ niens viatico vitæ alterius ingressui paravit.
 Hujus ritus ignorantia quidam apud Galanum in
 conciliatione Ecclesiæ Armenæ cum Romana
 parte 1. pag. 132. inter errores Iberorum, quos
 nunc Georgianos vocamus, hunc enumerat.
 „ Aliquibus diebus festivis multi sacerdotes Mis-
 „ se sacrificio adstantes communicant, sed Eu-
 „ charistiam ab Episcopo celebrante recipiunt
 „ in propriis manibus, quam ipsimet proprio
 „ apponunt ori. Tangit autem hic articulus &
 alium veteris Ecclesiæ morem, de quo suo loco
 dictum est, omnes scilicet presbyteros Episco-
 po concelebrasse, & ab eo communionem susce-
 pisse: qui & perperam errori adscribitur. Porro
 hic notandum est, in susceptione eucharistiæ in-
 ter viros & mulieres discrimen aliquod fuisse:
 nam viri nuda manu, mulieres subjecto linteolo,
 quod Dominicale dicebatur, illam accipiebant.
 Sic statutum legimus in concilio Antisiodorensi
 c. 36. „ Non licet mulieri nuda manu Eucha-
 ristiam accipere. *Et c. 24.* Ut unaquæque mu-
 „ lier, quando communicat, Dominicale suum
 „ habeat: quod si quæ non habuerit, usque ad
 „ alium diem Dominicum non communicet.
 Augustinus item *serm. 252. de tempore*, diu ante
 hoc concilium invaluisse per Africam hanc
 consuetudinem testis est dicens: *Mulieres quo-
 modo nitidum exhibent linteolum, ubi corpus
 Christi*

Christi accipiant, sic corpus castum & cor mundum exhibeant. Hanc tamen differentiam apud Orientales non inuenio, nam silent de ea Patres Græci, & synodus Trullana censuit nudam manum alia quavis materia digniorem esse.

IV. Hoc etiam circa usum Eucharistiæ faciente persecutione introductum fuit, ut, cum in locis abditis sacra synaxis peragebatur, qui ad eam conveniebant, non solum de oblatis participarent, sed particulas quoque acceptas à sacerdote secum deferrent, & domi reverenter custodirent, ut, quia quotidie vitæ periculum eis imminabat, quotidie seipfos possent sacra communione ad certamen præparare. Id inprimis Tertullianus ostendit lib. 2. ad Uxorem cap. 5. „ Non sejet maritus „ quid secretò ante omnem cibum gustes: Et si „ sciverit panem, non illum credit esse qui dicitur. *Et de orat. cap. 14.* Accepto corpore Domini & reservato, utrumque salvum est, & participatio sacrificii, & executio officii. *Cyprianus lib. de spectaculis,* Qui festinans ad spectaculum, & adhuc gerens secum, ut assolet, Eucharistiam. *Et lib. de lapsis:* Cum quædam mulier arcam suam, in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere. Narrat Gregorius Nazianzenus orat. in funere sororis suæ Gorgoniæ, eam apud se in cubiculo reconditum habuisse corpus Christi, & fusâ ante ipsum oratione à gravi morbo liberam evasisse. *Basiliius epist. cit. ad Casariam:* „ Quoniam verò per tempora illa persecutionum cogebantur homines necessariò, sacerdote vel ministro non præsentem, propriis manibus percipere communionem, non est nisi supervacuum ut demonstrarem, illam ipsam rem non esse graviter & inique ferendam, eo quod inveterata consuetudo hoc ipsum revera confirmatum dederat. Nam & illi omnes, qui per eremos vitam monasticam instituunt, ubi copia non suppetit sacerdotis, cum habeant domi communionem, de suis manibus illam percipiunt. Alexandria autem & per Ægyptum unusquisque etiam de plebe ut plurimum habet domi suæ communionem. *Et paucis interjectis.* Idem igitur quoad potestatem est, sive quis de manu sacerdotis partem unam aliquam percipiat, sive partes simul, quàm plurimas. Hieronymus *epist. 50. ad Pammachium* illos objurgat, qui post nocturnam concubirum Ecclesiam ingredi non audebant divinam timentes ultionem, domi autem accipere Eucharistiam non formidabant. „ Ipsorum, ait,

conscientiam convenio, qui eodem die post coitum communicant, & juxta Persium Notæm flumine purgant: quare ad Martyres ire non audent? quare non ingrediuntur Ecclesias? an alius in publico, alius in domo Christus est? Quod in Ecclesia non licet, nec domi licet. Philippicus gener Mauriti Imperatoris, ut Anastasius Bibliothecarius in historia scribit, noctu ab eo accersitus, timens vitæ suæ, corpus Christi percipere quæsit, utique domi asseratum, antequam pergeret ad Imperatorem. Seleuciæ sub Dionysio Episcopo miraculum accidisse narrat Joannes Moschus in Prato spirituali; quidam enim servus fidelis sumptam communionem in die cœnæ Domini secundum consuetudinem illius provinciæ linteo mundissimo involvit, & reposuit in armario; Dominus autem ejus aperiens armarium, vidit omnes sanctas particulas culmos & spicas germinasse.

V. Ad absentes quoque mitti consuevit, quod multiplici veterum Scriptorum testimonio probatur. Justinus Apolog. 2. *Diaconi distribuunt unicuique præsentem, & ad absentes perferunt.* Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. 6. cap. 44. seni cuidam Serapioni missam refert à Presbytero partem Eucharistiæ per puerum laicum, qui eam aqua intinctam in os senis infudit, & protinus animam exhalavit. Romanum Martyrologium die XV. Augusti Tharsicium acolythum commemorat, quem cum pagani invenissent, corporis Christi sacramenta portantem, cœperunt disquirere quid gereret, at ille indignum judicans porcis prode margaritas, tamdiu ab illis fustibus & lapidibus mactatus est, donec spiritum emisit: cujus corpore revoluto sacrilegi discussores nihil sacramentorum Christi invenerunt. Irenæus Martyr in epist. ad Victorem Papam, quam historiæ suæ inserit Eusebius lib. 5. cap. 24. testis est, à summis Pontificibus Victoris prædecessoribus diversarum Ecclesiarum presbyteris seu Episcopis transmissam Eucharistiam, in signum videlicet mutuae communionis, ut alibi notatum est. Refert Palladius in historia Lausiaca cap. 9. & 52. olim Monachos in solitudine habitantes non antea sumpsisse cibum, quàm spirituale alimentum animæ accepissent, sanctam nimirum communionem cellis servatam, quam sacerdotes vel illis in Ecclesia dabant, vel domum mittebant. Justinianus *Novella 123. de Episcopis & Monachis c. 41.* Sanctimonialibus feminis presbyterum sive diaconum ab Episcopo deputari statuit *ad faciendum eis responsum, aut sanctam eis communionem portantem*

portandam. Scriptor vitæ S. Laurentii Dublinensis apud Surium die 14. Novembris alium morem indicat ab antiquis usurpatum, & ipsius viri sancti, qui obiit anno 1181. temporibus adhuc vigentem, deferendi secum Eucharistiam, cum quis longè proficisceretur. Narrat enim quatuor sacerdotes augustissimum Sacramentum secum portantes incidisse in latrones, qui sacra dona irreverenter tractantes eos spoliarunt, & mox, injuriam Deo ulciscente, suspensio interierunt. Confirmant eundem ritum, quæ de Satyro fratre navigante refert Ambrosius orat. in funere ipsius: de Maximiano Episcopo Syraculano Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 36. de Monachis Constantinopolim navigantibus Joannes Diaconus in vita Gregorii lib. 1. cap. 33. de S. Birino Episcopo Dorcestriensi Anonymus apud Surium die 3. Decembris cap. 1. Atque huc forsitan respexit Hieronymus cum in fine epist. 4. ad Rusticum ita de S. Exuperio Episcopo Tolosæ scribit, Nihil illo ditius qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro. Idem mos etiam hodie servatur à Monachis Græcis in longiori itinere, ut Petrus Arcudius testatur lib. 3. de sacram. cap. 59. Romanus quoque Pontifex cum extra Urbem longum iter agit, Eucharistiam deferre solet, quæ cum magnifico & religioso comitatu ipsum præcedit: de qua re eruditum commentarium edidit Angelus Rocca Apostolici sacrarii Præfectus, ubi ejus originem refert ad hunc priscum morem de quo agimus.

VI. Quod si olim licitum fuit & domi privatim habere Eucharistiam, & eam secum in itinere deferre, multò credibilius est in Ecclesiis conservatam fuisse, ut semper in promptu esset ad infirmos communicandos. Nee desunt probationes. Nam Optatus Milevitanus de conservata in templo Eucharistia intelligendus est, cum à Donatistis inaudito scelere traditam canibus narrat lib. 2. non sine signo divini judicii, canes enim accensi rabie homines ipsos dente vindice lanaverunt. Victor Episcopus lib. 1. Africanæ persecutionis, de divinis quoque sacramentis in Ecclesia asservatis agit, cum Valerianum Episcopum viriliter dimicasse ait, ne ipsa traderet, qua de causa ab impio Rege Geiserico foras civitatem singularis jussus est pelli, addito præcepto, ne quis eum in domo aut agro permitteret habitare. Cyrillus Alexandrinus ejusdem moris testis est in epist. ad Calosyrium, præfixa libro adversus Antropomorphitas, qua eos redarguit qui dicebant, Eucharistiam in sequentem diem servandam

non esse. Idem colligitur ex Pœnitentiæ Columbanæ Abbatis, in quo præscribit, quæ pœna sit illis imponenda, quorum negligentia Eucharistia corrupta & putrefacta sit. Eudocia martyr apud Henschenium die 1. Martii, antequam ad martyrium duceretur, brevi morula à satellitibus impetrata ad sacram ædem cucurrit, & arcula reſerata sacri doni corporis Christi particulam acceptam sinu recondidit, & cum militibus abiit. Est item de hac re canon Concilii II. Turonensis, ut corpus Domini altari non in imaginario ordine, sed sub crucis titulo componatur: videlicet non inter imagines, sed sub cruce in loco digniori ponatur. Ad quem ritum sunt qui existiment, multò ante hoc concilium respexisse Paulinum Nolanum epist. 12. ad Severum his versibus:

*Divinum veneranda tegunt altaria fœdus,
Compositis sacra cum cruce Martyribus.
Cuncta salutiferi cœeunt martyria Christi,
Cruce, corpus, sanguis, Martyris ipse Deus.*

At hæc subobscura sunt: imò ex antecedentibus de solis Sanctorum lipsanis Paulinus loqui videtur. Clariora sunt quæ Venantius Fortunatus scribit lib. 3. carm. 25. ad Felicem Bituricensem Episcopum, qui turrin auream fecerat, qua corpus Domini asservaretur.

*Quam bene juncta decent, sacrati ut corporis Agni
Margaritum ingens, aurea dona serant!
Cedant Chrysolithis Salomonis vasa metallis,
Ista placere magis ars facit atque fides.*

Similem turrin commemorat Gregorius Turonensis lib. 1. de gl. martyrum cap. 86. quam à manibus impuri diaconi elapsam refert, seque in altari collocasse, ita ut eam diaconus nunquam assequi potuerit. Ad eundem usum suspensas in altari aureas & argenteas columbas legimus in vita S. Basilii Amphilocho adscripta. Eas autem sublatas à Severo hæretico conquesti sunt clerici & monachi Antiocheni, oblato quintæ synodo supplici libello. Rectè verò observat Morinus lib. 8. de pœnitentiâ c. 14. servatum antiquitus in Ecclesia corpus Christi propter infirmorum communionem, addens hodiernam consuetudinem, plures particulas reservandi ad fideles in ipsa Ecclesia etiam extra sacrificium communicandos, à Mendicantibus primùm introductam, & ab aliis deinde usurpatam, ipso Romano Rituali refragante, in quo nunc etiam decernitur propter infirmos asservari. Sanis veteri

veteri ritu nullus erat communionis usus extra sacrificii actionem, nisi cum permisit Ecclesia, ut accepta mysteria domum deferrent. Notabile est autem quod in præcitata Basilii vita refertur; cum enim precibus à Deo gratiam obtinuisset, ut suis verbis sacrificium offerre posset, accepto divinitus pane & vino, ipsisque consecratis; tempore contractionis panem divisit in tres partes, & unam quidem cum multo timore & veneratione sumsit, alteram verò unà secum sepeliendam servavit, tertiam denique in columba aurea depositam desuper sacrum altare suspendit. Quod idè hoc loco adnotandum censui, quia olim viguit hic mos conspeliendi mortuis Eucharistiam, non solum apud Græcos, sed etiam apud Latinos. Extat siquidem exemplum S. Benedicti, qui, ut Gregorius scribit *lib. 2. Dialog. c. 24.* puerum monachum extra claustra defunctum sepulturæ tradi iussit posito super pectus ejus Dominico corpore, quod ad hunc effectum ipsemet dedit, ne terra defossum cadaver projiceret, sicut antea bis acciderat. Sive autem id fecerint sancti Patres peculiari instinctu, ne unquam à Domino separarentur, sive ex consuetudine tunc recepta, hæc tamen postmodum abrogata fuit. Alius quoque usus olim irrepsit mortuos communicandi, præsertim pœnitentes, qui sine communionem decesserant, credentibus nonnullis pia quadam simplicitate, ipsos Ecclesiæ ea communionem reconciliari. Sed hic vetitus est c. 6. Concilii III. Carthaginensis, c. 12. Antisiodorensis, & c. 83. Trullani.

VII. Simili modo desit mos accipiendi manibus Eucharistiam, & eam domum deferendi, pœnisque gravissimis transgressoribus impositis sancitum fuit, ne quis eam, exceptis ministris, attrectaret; nam paulatim abusus irrepsit, & fraudes multæ, & sacrilegia. Idè Concilium Cœsaraugustanum sub Damaso c. 3. decrevit, ut, si quis probaretur Eucharistiæ gratiam in Ecclesia non sumpsisse, anathema esset in perpetuum. Et Toletanum I. anno Christi 400. c. 14. *Si quis, inquit, acceptam à sacerdote Eucharistiam non sumpserit, velut sacrilegus propellatur.* Idque primum in Hispania constitutum fuit propter Priscillianistas & alios infideles, ut indicat hoc canone recitato Concilium Toletanum XI. anno 675. c. 11. Et hi quidem canones hoc tantum præcipiunt, ut statim accipiatur, nec reseruetur & domum deferatur: quando verò cœperit in os immitti, sicut hodie fit, incertum est. Ordo Romanus in secunda Missæ descriptione ita de

communionem decernit: „Presbyteri ergo & „diaconi osculando Episcopum corpus Christi „ab eo manibus accipiant, in sinistra parte altaris communicaturi. Subdiaconi autem osculando manum Episcopi ore accipiant corpus „Christi ab eo. Quam sententiam testatur Morinus de sacris Ordinibus. p. 3. exercit. 12. cap. 3. se totidem verbis legisse in Ordine Romano ante annos septingentos conscripto. Hinc autem deducitur, nec subdiaconi quidem tunc permisum corpus Dominicum manu attingere, multò minus secularibus. Sed variæ fuerunt diversarum Ecclesiarum consuetudines; nec omnia ubique uno eodemque tempore recepta & immutata sunt. Quod si conjecturis in re obscura aliquid tribuere fas est, satis mihi probabile videtur, tunc cœpisse in Occidente corpus Christi ore accipi, cum in pane azymo confici cœperit: idque ubique receptum fuisse, cum panis consecrandus ad eam formam tenuissimam, qua nunc utimur, redactus est; ob periculum videlicet, ne levissima particula manu elabi, & in terram decuti posset. Est & alia causa, ut impiorum fraudibus, cunctisque irreverentiis & abusus, quantum fieri poterat, occasio præcluderetur. Perpetuæ scilicet mutationi obnoxia sunt res humanæ, nec quidpiam tam sanctè institutum est, quin aliquando in superstitionem & pravos usus degeneret. Sic ex domestica communionem, quæ olim omnibus licita erat, abusus in quibusdam locis exortus est, ut etiam intra Ecclesiam publicam sibi Eucharistiæ administrationem laici homines usurparent. Patres enim concilii Trullani c. 58. statuerunt, ne quis eorum qui sunt in ordine laicorum, divina sibi mysteria impertiret præsentem Episcopo, vel presbytero, vel diacono. Sic ex more mittendi ipsa sacramenta ad ægrotos vel absentes, detestabilis abusus emanavit, quem proseripit synodus Remensis apud Ivonem p. 2. *Decreti can. 39.* & apud Gratianum de consecr. dist. 2. c. 29. his verbis: „Pervenit ad notitiam „nostram quod quidam presbyteri in tantum „parvipendant divina mysteria, ut laico vel femine sacrum corpus Domini tradant ad defendendum infirmis: & quibus prohibetur ne sacramentum ingrediantur, nec ad altare propinquent, „illis sancta sanctorum committuntur. Quod „quàm sit horribile, quàmque detestabile, omnium religiosorum animadvertit prudentia. „Igitur interdicit per omnia synodus, ne talis „temeraria præsumptio ulterius fiat; sed omnimodis presbyter per semetipsum infirmum „com-

communicet. Quod si aliter fecerit, gradus sui periculo subiacebit. Alia item synodus habita Londoniæ in Anglia anno 1138. sancivit, ut corpus Domini non deferatur ad infirmos, nisi per sacerdotem vel diaconum: at verò in necessitate per quemlibet deferri permisit, ut referunt Ricardus Hagustaldensis & Gervasius monachus inter X. scriptores antiquos historia Anglicanæ editi. Sed alia multò turpior & vix credibilis corruptela in quibusdam Galliæ provinciis occurrit, ut mulieres intolerabili impudentia ad altaria irrumpere auderent, atque ipsa divina mysteria populis ministrare. Rem narrat, & quare est severitate execratur Episcopi in synodo Parisiensi an. 829. congregati lib. 1. cap. 45. Quidam, inquit, nostrorum, verorum virorum relatu, quidam etiam visu didicimus, in quibusdam provinciis contra legem divinam, canonicamque institutionem feminas sanctis altaribus se ultrò ingerere, sacrataque vasa impudenter contingere & indumenta sacerdotaria administrare: & quod his majus, indecentius, ineptiusque est, corpus & sanguinem Domini populis porrigere, & alia quæque quæ ipso dictu turpia sunt exercere. Miranda sanè res est, unde is illicitus in Christiana religione irrepsit usus, ut, quod viris secularibus illicitum est, foeminae, quarum sexui nullatenus competit, aliquando contra fas sibi licitum facere potuerint. Inhibent deinde, ne hoc ulterius fiat, ejusque rei curam seriò Episcopis injungunt. Hæc de abusibus dicta sint, nunc ad alios priscae communionis ritus transeundum est.

VIII. Ordo communionis hic erat, ut primò quidem celebrans seipsum communicaret, deinde Episcopos si qui aderant, vel Presbyteros simul cum eo synaxim agentes; tum diaconos, subdiaconos & clericos; monachos, diaconissas, & sacras virgines; novissimè populum adjuvantibus presbyteris, primùm viros, postea mulieres. Idem in calicis distributione servabatur, nisi quod presbyteri per se illum sumebant, diaconi à presbyteris, reliqui à diaconis, ut ex Ordine Romano & ex Græcorum Euchologio constat. Præmittebatur communicantium exploratio & notitia, unde illa vox in quibusdam Liturgiis, *Agnoscite vos invicem*: & Græci nunc etiam hoc servant, ut nomen communicantis inquirant, si ignotus sit; & cum sacerdos alicui porrigit Eucharistiam, nomen ejus exprimit dicens: „Supis serye Dei N. pretiosum & san-

ctum corpus & sanguinem Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi in remissionem peccatorum tuorum & vitam æternam. Quod spectat ad locum, celebrans in medio altaris, alii presbyteri in circuitu, diaconi retro altare communicabant, subdiaconi & clerici in limine Sanctuarii, sive in choro; reliqui extra cancellos. Græci sanctuarium ingredi soli permiserunt Imperatori *can. Trullano 69*. At Theodosium, qui ex græca consuetudine eum sibi locum assumpserat, inde amovit Ambrosius, & docuit purpuram Imperatorem facere, non sacerdotem. Hic ordo diu permansit in Romana Ecclesia, ut Latinorum rituum Scriptores ostendunt; deinde paulatim tum Romæ, tum alibi mutatus est. Concilium Toleranum IV. sub Honorio c. 17. Sacerdotem & Levitam ante altare communicare constituit, in choro clerum, populum extra chorum. Bracarense I. tempore Joannis III. c. 31. sic decrevit: „Placuit ut intra sanctuarium altaris ingredi ad communicandum non liceat laicis viris vel mulieribus, nisi tantùm clericis, sicut & antiquis canonibus statutum est. Sub eodem Pontifice celebrata in Gallia II. synodus Turonensis, in qua c. 4. sancitum est, ne laici intra cancellos ad Missam stare præsumant: ad communicandum verò statuit ut tam viris quàm foeminis pateant Sancta Sanctorum. Ex quo apparet, eodem tempore varias de eadem re leges & consuetudines in diversis regionibus extitisse. De situ communicantium, si de Græcis sermo sit, nulla est dubitatio; quin stantes divina dona percipiant; ita enim præscribunt ipsorum Ritualia, quibus consonant sancti Patres: sed prono capite, & demissis oculis, ut Cyrillus *Cath. 5.* & Chrysostomus *orat. in Encænâ* monent. De Latinis non ausim affirmare, nihil enim habeo ex antiquis scriptoribus, quo id confirmem, nisi quod etiam hodie in Missa solemnè Romani Pontificis diaconus communicat stans, omnino ex veteri ritu. Deinde puto, ut in reliquis, ita etiam in hac re, similes ab initio utriusque Ecclesiæ ritus fuisse. Nunc solus sacerdos celebrans communicat stans, reliqui omnes genibus flexis de manu sacerdotis communionem accipiunt. Summus Pontifex cum solemniter celebrat, sedens communicat hoc modo. Data pace Episcopo & duobus diaconis assistentibus, qui os ejus & pectus osculantur, ascendit ad sedem suam comitantibus ipsum diaconis & Episcopis. Tum diaconus evangelii apud altare patenam cum Sacramento reverenter accipiens, ambabus manibus in altum elevat usq; ad oculos habentem desuper

F f f f

auream

auream stellam cum nominibus XII. Apostolorum, ne hostia labi possit. Et primo vertit se ad latus epistolæ cum summa gravitate, & per eandem viam revertitur ad medium altaris: postea eodem modo vertit se ad latus evangelii, ubi subdiacono genuflexo patenam tradit cum sacramento. Tum surgit subdiaconus, & ipse diaconus flexit genua, donec ille discesserit portans sacramentum Pontifici, qui ei adveniendi profundè inclinatur, ac ipsum reverenter adoratur. Subdiaconus verò cum pervenerit ad Pontificem stat rectus ad ejus sinistram. Post hæc diaconus accipiens calicem parvo velo aureo coopertum eodem modo se vertit ad utrumque latus altaris, sicut cum patenam tenebat: & inde cum ipso calice ad dextrum latus Pontificis accedit. Pontifex verò sumit unam partem hostiæ, & aliam in duas partes dividit pro communione diaconi & subdiaconi. Sumpto autem à Pontifice Christi corpore, Episcopus Cardinalis assistens porrigit ei calicem aureum, quo sanguinis partem fugit, residuum dimittens pro diacono & subdiacono. Tum Pontifex communicat diaconum stantem & tenentem dextera manu calicem, calicem sinistra; qui accepto corpore Christi faciem Pontificis osculatur, & reversus ad altare, partem sanguinis fugit. Eodem modo corpus Christi porrigit Pontifex subdiacono coram se genuflexo & patenam tenente, qui & ipse ad cornu altaris accedens, residuum sanguinis cum calamo fugit. Unus autem ex ipsis particulam hostiæ, quæ calici de more immissa fuerat, ad labia ipsius calicis retrahit & sumit. Hæc ex ceremoniali Romani Pontificis excerpta sunt, quæ ab antiquissimo Ordine Romano in paucis discrepant, ut utrumque conferenti manifestum erit.

CAPUT XVIII.

Communio olim sub utraque specie. Sed unum tantum nunquam vetita, imò multoties usitata à primis Ecclesie seculis & deinceps. Quando & qua occasione fieri desierit sub utraque. Græcorum ritus in paranda Eucharistia, quam pro infirmis conservant. Mos eorum discutitur corpus Domini sanguine intinctum communicantibus porrigendi. Viguit aliquando idem usus in Occidente. Horribile exem-

plum damnationis hæreticorum calamo intincto in sanguine Christi.

I. **P**Ræter ea quæ dicta sunt, ad veteres ritus Eucharistiæ pertinet communio sub utraque specie novissimis hæc temporibus inter catholicos & hæreticos acerrimè controversa. Omnis autem disputationibus in his dumtaxat immorabor, quæ ad veterem administrandæ communionis sub una vel sub duplici specie consuetudinem spectant, ad duo puncta brevissimè redigens quicquid spissis voluminibus de hoc argumento à viris præstantissimis scriptum est. An videlicet communio sub utraque specie semper in usu fuerit: & an permissum olim sit sub una tantum communicare. Facile autem utraque his componi potest, si communionem publicam intra Missarum solemnias à privata extra Ecclesiam & synaxim distinguamus. Certum quippe est, omnes passim clericos & laicos, viros & mulieres sub utraque specie sacra mysteria antiquitus sumpsisse, cum solemniter eorum celebrationi aderant, & offerebant, ac de oblati participabant. Extra sacrificium verò, & extra Ecclesiam semper & ubique communio sub una specie in usu fuit. Primæ parti assertionis consentiunt omnes tam catholici, quam sectarii; nec eam negare potest qui vel levissima rerum Ecclesiasticarum notitia imbutus sit. Semper enim & ubique ab Ecclesiæ primordiis usque ad sæculum XII. sub specie panis & vini communicarunt Fideles, cœpitque paulatim ejus sæculi initio usus calicis obsolescere, plerisque Episcopis cum populo interdicens ob periculum irreverentiæ & effusionis, quod inevitabile erat aucta fidelium multitudine, in qua deesse non poterant minus cauti & attenti ac parum religiosi. In Ordine Cisterciensi statutum olim fuit, ne ulla persona Ordinis, exceptis ministris altaris sacris vestibus indutis ad sacrum calicem pro percipiendo sanguine accedere præsumeret propter periculum & scandalum evitandum. Ob eandem causam Rodulfus Abbas S. Trudonis, qui vivebat anno 1110. removeri à laicis calicem suadet his verbis:

Hic & ibi cautela fiat, ne Presbyter agrum Aut sani tribuat laicis de sanguine Christi, Nam fundi possit leviter; simplexque putaret, Quod non sub specie sit totus Jesus utraque.

Sic paulatim, ut dixi, introducta est communio sub sola specie panis, posteaquam intolera-

randi